

Goncourt'ų premija 2020

Hervé Le TELLIER

Ano- mali- ja

romanas

baltos lankos

Hervé Le Tellier

Anomalija

romanas

Iš prancūzų kalbos vertė Greta Štikelytė

baltos lankos

Viktoras Mizelis

Viktorui Mizeliui netrūksta charizmos. Ilgai buvęs kampuotas, veidas metams bėgant suapvalėjo, o jo tankūs plaukai, romėniška nosis ir matinė oda kiek primena Kafką – gyvybingą Kafką, kuriam pavyko sulaukti keturiasdešimties. Jo kūnas didelis, jis aukštas, vis dar lieknas, nors nuo savo profesijai būdingo sėslumo jau kiek suapvalėjo.

Viktoras rašo. Visgi, nepaisant dviejų puikiai kritikų įvertintų romanų – „Kalnai patys mus suras“ ir „Nepavykę pralaimėjimai“, nepaisant labai paryžietiško literatūros prizo, deja, tokio, kuris nekelia jokio ažiotažo, jis tėra pradavęs keletą tūkstančių knygų egzempliorių. Jis įsitikinęs, kad viskas galėtų būti žymiai tragiškiau, – iliuzijų netektis yra nesėkmės priešinybė.

Jam keturiasdešimt treji metai, penkiolika jų praleido rašydamas, literatūros pasaulėlis jam atrodo kaip komediantų traukinys, kur į pirmąją klasę su nemokšų kontrolierių palaiminimu triukšmingai virsta sukčiai be bilietų, perone palikę tylūs genijus, – Mizelis nemanė priklausęs šiai greitai nykstančiai rūšiai. Bet jo neėmė apmaudas; jis tiesiog liovėsi nerimauti, susitakė su tuo, kad keturias valandas atsėdėjęs knygų mužeje pasirašo lygiai tiek pat knygų; jeigu stalo kaimynas lygiai toks pats nesėkmingas, maloniai laisvu laiku pasišnekučiuoja.

Nors Mizelis gali atrodyti atsainus ir nutolęs, nepaisant visko, turi humoristo reputaciją. Bet argi savo vardo vertas humoristas visada nebūna taip vadinamas „nepaisant visko“?

Mizelis užsidirba versdamas. Iš anglų, rusų ir lenkų – savo močiutės gimtosios kalbos, kuria su ja kalbėjo vaikystėje. Yra išvertęs Vladimirą Odojevskį, Nikolajų Leskovą, užpra-eito šimtmečio rašytojus, kurių plačioji publika nebeskaito. Teko griebtis įvairių darbelių – pavyzdžiui, vienam festivaliui išversti „Belaukiant Godo“ į klingoną, žiauriųjų „Žvaigždžių kelio“ ateivių kalbą. Kad banko sąskaita neištuštėtų, Viktoras taip pat verčia pramoginius angliškus bestselerius, kurie literatūrą sumenkina iki nepilnaverčio meno nepilnamečiams. Ši profesija atvėrė jam duris į geros reputacijos ar bent įtakingas leidyklas, kurių slenksčio jo paties rankraščiai neperžengdavo.

Mizelis turi vieną prietarą: savo džinsų kišenėje visada nešiojasi paprasčiausią ryškiai raudoną lego kaladėlę, keturių kauburėlių ilgio ir dviejų pločio. Ji išlupta iš sienos, juosusios tvirtovę, kurią kartu su tėvu vaikystėje statė savo kambaryje. Statybvietėje įvyko nelaimingas atsitikimas ir pilis liko nebaigta stovėti šalia lovos. Berniukas dažnai tylomis apžiūrinėdavo dantytas viršūnes, pakeliamuosius tiltus, figūrėles, didžiausią bokštą. Vienam tęsti statybas reikštų susitaikyti su mirtimi – tą patį reikštų ir pastatą nugriauti. Vieną dieną jis iš sienos išlupo kaladėlę, įsikišo ją į kišenę ir tvirtovę išardė. Tai įvyko prieš trisdešimt ketverius metus. Viktoras dukart kaladėlę pametė ir dukart susirado kitą, identišką. Pirmąsyk sielvartaudamas, antrąkart jau be sąžinės graužaties. Pernai mirus motinai jis įdėjo kaladėlę į karstą ir iškart susirado naują. Mažas raudonas gretasienis nėra jo tėvas, tik prisiminimo atminimas, kilmės ir atsidavimo ženklas.

Mizelis neturi vaikų. Meilės srityje jis nepraradamas entuziazmo liuoksi nuo vienos nesėkmės prie kitos. Dažniausiai jis pernelyg užsisklendęs, kad ką nors sužavėtų, o niekad ir nesutiko moters, su kuria būtų galėjęs nugyventi ilgesnį gyvenimo gabalą. O gal tiesiog pasirinkdavo moteris, su kuriomis tai padaryti būdavo tiesiog neįmanoma.

Tai melas: *tą* moterį jis sutiko prieš ketverius metus, Arlio vertėjų suvažiavime – jo paskaitoje apie tai, kaip „versti Gončiarovo humorą“, ji sėdėjo pirmoje eilėje. Jis stengėsi nespoksovi vien tik į ją. Po paskaitos ją sulaukė vienos leidyklos atstovas. „Gal išverstumėte mums rusų feministę Liubovę Gurevič? Ką pasakysit? Kaip būtų gerai, ar ne?“ Viktorui nepavyko išsmukti. Tačiau po dviejų valandų, eilėje, kantriai stoviniuojančioje prie desertų, ji šypsodama atsistojo tiesiai už jo. Tiesa ta, kad širdis iškart pajunta meilę ir skalambija tai iš visų jėgų. Žinoma, neimsi taip kitam žmogui ir tiesiai šviesiai neišrėši, kad ją myli. Jis nesuprastų. Todėl tenka nenuduoti, kad jau esi jo įkaitas, ir tiesiog šnekučiuotis.

Priėjęs eilės galą, prie plaktos grietinėlės kremu papuoštų šokoladinių suflė, Viktoras atsisuko ir ją užkalbino. Vebblendamas paklausė jos, kaip į anglų kalbą verstų terminą „angliškas kremas“, jei akivaizdu, kad „prancūziškas kremas“ yra tiesiog grietinėlė. Taip, deja, nieko geriau nesugalvojo. Ji mandagiai nusijuokė ir kимиu balsu, jo ausimis, stebuklingu, atsakė: „Askoto kremas“, tada apsisuko ir nuėjo atsisėsti prie savo draugių. Jam prireikė nemažai laiko, kad suprastų, jog Askote, kaip ir Šantiji*, yra hipodromas, tik Anglijoje.

* Prancūziškai *chantilly* – grietinėlė, *Chantilly* – miestelis netoli Paryžiaus.

Jie persimetė žvilgsniais, kuriuos jis linko interpretuoti kaip suokalbiškus, jis demonstratyviai nuėjo į barą, tikėdamasis, kad ji nuseks paskui, tačiau ji liko įsitraukusi į kažką diskusiją. Pasijutęs nupušęs kaip koks paauglys, jis grįžo į viešbutį. Jos veido nerado tarp dalyvių nuotraukų, tačiau net neabejojo, kad dar ją sutiks, todėl visą rytą prisidengdamas įvairiausiais reikalais vaikščiojo iš vieno renginio į kitą. Veltui. Ji nedalyvavo ir suvažiavimo uždarymo šventėje. Lyg būtų išgaravusi. Per paskutinius pusryčius viešbutyje jis nupasakojo jos išvaizdą asociacijoje dirbančiam draugui, bet „smulki“, „rudaplaukė“ ir „žavinga“ galėjo apibūdinti daugelį moterų.

Viktoras į suvažiavimą vyko dvejus metus iš eilės ir, jei ryžtasi žiūrėti tiesai į akis, – tik tam, kad ją darsyk sutiktų. Nuo to laiko tyčia palieka didžiulių klaidų savo vertimuose ir į juos įterpia Askoto hipodromą arba anglišką kremą. Pradėjo tai versdamas Gurevič straipsnių rinkinį – įžangos tekste, „Почему нужно дать женщинам все права и свободу“, „Kodėl reikia moterims suteikti teises ir laisvę“, jis įterpė sakinį: „Laisvė – tai ne angliškas kremas ant šokoladinio torto, tai – teisė.“ Nežymu – ir kas ten supaisys? Juk ji domisi Gončiarovu. Bet ne. Jei ji ir perskaitė knygą, intarpo nepastebėjo – kaip ir leidėjas, kaip ir visi skaitytojai. Viktoras praleido progą gyventi, liko tik nevilintis.

Metų pradžioje jungtinė prancūzų ir amerikiečių institucija, finansuojama Prancūzijos ambasados Kultūros skyriaus, apdovanoja ją premija už vieno iš ją maitinančių trilerių vertimą. Kovo pradžioje vykstant į JAV jos atsiimti, lėktuve prasideda siaubinga turbulencija. Neaišku, kiek laiko audra plėšo lėktuvą į visas šalis. Pilotas bando visus nuraminti, bet visi keleiviai,

o Mizelis dar labiau nei kiti, net neabejoja, kad lėktuvas nugrims į jūrą, sukneš atsitrengęs į vandens sieną. Kelias ilgas minutes jis nepasiduoda, įsikimba į sėdynę, įtempia raumenis, kad neįstų kiekvieno smūgio. Stengiasi nežiūrėti pro langą, už kurio naktį siautėja kruša. Priekyje už kelių eilių, šalia gobtuvuoto šviesiaplaukio, kuris taip įmigęs, kad, rodos, niekam nepavyktų pažadinti, jis pastebi moterį. Jei būtų ją pastebėjęs vos įlipęs, nebūtų galėjęs atplėšti nuo jos akių. Nors ir nevisiškai, ji skausmingai primena jam pradingusią arlietę. Iš trapumo, subtilių bruožų, lygios odos, liauno kūno galėtų pasirodyti, kad ji dar visai jaunutė, bet mažulytės raukšlės aplink akis išduoda ją esant trisdešimties. Jos raginių akinių noselės ant nosies įspaudė nežymius musės sparnelius. Ji kartkartėm nusišypso šalia sėdinčiam šiek tiek už ją vyresniam vyrui – gal tėvui, atrodo, kad besikratantis lėktuvas juos linksmina, arba apsimestinis abejingumas ramina.

Bet orlaivis patenka į naują oro duobę ir staiga Viktoras pajunta kažką savyje įtrūkstant, užmerkia akis ir leidžiasi švaistomas į visas puses, nė kiek nesistengia suturėti kūno judesių. Jis virto viena iš laboratorinių žiurkių, kurios, patyrusios siaubingą stresą, liaujasi priešintis ir susitaiko su mirtimi.

Galiausiai, prabėgus ištisai amžinybei, lėktuvas išskrenda iš audros. Tačiau Mizelis nugeibsta, negali nusikratyti bauginančio įspūdžio, kad viskas netikra. Aplink jį gyvenimas atgyja, žmonės juokiasi, verkia, bet jis tai stebi it pro apsiblaususį langą. Kapitonas prisako iki nusileidimo nepalikti savo vietų, bet Mizelį apleido visos jėgos ir jis net norėdamas negalėtų atsiplėšti nuo sėdynės. Vos tik atveriamos lėktuvo durys, keleiviai puola prie jų, nekantraudami išsinešdinti, bet lėktuvui ištuštėjus Mizelis pasilieka savo vietoje prie lango. Stiuardėsė

patapšnoja jam per petį, jis nesipriešindamas pakyla. Tada vėl ima galvoti apie pastebėtą moterį, dabar dar intensyviau. Neapleidžia mintis, kad ji vienintelė galėtų ištraukti jį iš šios netikrumo bedugnės, ieško jos akimis, bet ir imigracijos eilėje jos nematyti.

Į oro uostą jo pasitikti atvykęs leidybos skyriaus atstovas pastebi nebylaus ir sutrikusio vertėjo susirūpinimą.

– Ar jums tikrai viskas gerai, ponas Mizeli?

– Taip. Man atrodo, kad vos nemirėme. Bet man viskas gerai.

Jo balso monotoniškumas verčia konsulato darbuotoją sunerimti. Kelyje iki viešbučio jiedu nepersimeta nė vienu žodžiu. Vėlyvą kitos dienos popietę atvykęs susitikti su Mizeliu, jis supranta, kad vertėjas visą dieną nebuvo išėjęs iš savo kambario ir nieko nevalgė. Turėjo įkalbėti jį išsimaudyti po dušu ir apsirengti. Priėmimas vyko „Albertinos“ knygyne Penktojoje aveniu, priešais Centrinį parką. Reikiamu momentu, kultūros atašė primygtinai rodant, ką daryti, Mizelis iš kišenės išsitraukia Paryžiuje parašytą padėkos kalbą ir neišraiškiai pareiškia, kad vertėjas savo darbu „kūrinyje įkalintą gryną kalbą išlaisvina ją transponuodamas“, be jausmo išpyškina visus pramanytus autorės, šalia šypsančios nekaip pasidažiusios blondinės amerikietės, privalumus ir staiga nutyla. Įsivyravus nejaukiai tylai, rašytoja pagriebia mikrofoną ir karštai jam padėkoja, pridurdama, kad jos fantastinė saga pasipildys dar dviem naujomis knygomis. Ateina metas kokteiliams; Mizelis stoviniuoja žvelgdamas į niekur.

„Šūdas, turint omenyje, kiek mums kainuoja tokie renginiai, galėtų bent truputį pasistengti“, – tylomis murma kultū-

ros atašė. Leidybos skyriaus darbuotojas šiek tiek užtaria Mizelį, ir kitos dienos rytą šis išskrenda namo.

Paryžiuje pradeda rašyti, lyg kažkas jam diktuoūtų, nevaldomai mechaniška kūryba panardina jį į nerimo bedugnę. Knyga vadinsis „Anomalija“ – autoriaus septintoji.

„Pats nieko gyvenime nepadariau. Žinau, kad nuo neatmenamų laikų mane kūrė mano veiksmai, bet nė vienas jų nebuvo mano valioje. Mano kūnas tik judėjo ribose, kurių pats nenubrėžiau. Arogantiška nuduoti, kad esame erdvės šeimininkai, nors iš tikrųjų judame mažiausiai jėgų reikalaujančiomis trajektorijomis. Ribų riba. Joks poskrydis neįmains dangaus paslapčių.“

Per kelias savaites Viktoras Mizelis grafomaniškai priškrebina šimtą puslapių panašaus teksto, balansuojančio tarp lyrikos ir metafizikos: „Perlą sukūrusi austrė žino, kad sąmonė tėra skausmas, malonumo keliamas skausmas. <...> Pagalvės gaiva kaskart man primena, koks beprasmiškai karštas mano kraujas. Tirtu iš šalčio, nes mano vienatvės kailis nesugeba sušildyti pasaulio.“

Kelias pastarąsias dienas neina iš namų. Paskutiniame leidyklai skirtame paragrafe rašo, kad realybės sunykimo patirtis tapo kone neperžengiama: „Niekad nežinojau, kuo šis pasaulis būtų kitoks, jei aš būčiau neegzistavęs, nežinojau ir kokiais keliais būčiau pasukęs, jei būčiau gyvenęs intensyviau, taip pat nežinau, kaip mano išnykimas pakeis pasaulio likimą. Aš čia, einu keliu, ant kurio nesantys akmenys niekur manęs neveda. Tampu tašku, į kurį sueina bei kuriame susilieja gyvenimas ir mirtis, kur gyvojo kaukė nusėda ant mirusiojo veido. Šįryt, vaiskumoje, įžvelgiu save – esu toks kaip visi. Ne baigiu savo

gyvenimą, o duodu pradžią nemirtingumui. Galiausiai veltui rašau paskutinį, visai laiko vilkinti nesiekiantį sakinį.“

Užrašęs šiuos žodžius ir išsiuntęs dokumentą savo redaktorei, Viktoras Mizelis, apimtas nepaprasto nerimo, kuriam neranda vardo, perlipa per balkoną ir nukrenta. Tiksliau – iš jo iššoka. Nepalieka jokio laiško, bet prie paskutinio veiksmo jį priveda jo parašytas tekstas.

„Ne baigiu savo gyvenimą, o duodu pradžią nemirtingumui.“

Tai įvyksta 2021 metų balandžio 22 dieną, vidurdienį.